

REDACTIA
și ADMINISTRAȚIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunii.

Concurse, inserțiuni și taxe de abonament se trimit administrațiunii tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECĂ.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane.
Pe jum. an 5 coroane.

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

—
Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

La 100 de ani.

Solia D-lui Vasile Stroescu.

Domnului director al Institutului pedagogic ortodox român din Arad
Roman Ciorogariu.

Îmi pare rău, că împrejurările nu-mi permit, a-mi împlini promisiunea, de a lua parte la serbările centenare ale Institutului pedagogic.

Din tot sufletul meu, doresc Institutului, — viață lungă înfloritoare! La mulți, mulți ani să fie focarul culturii românești; să formeze multe generațiuni de tineri, — corespunzători idealului național; — oameni curați, de inimă, cu vederi largi, cu dor și iubire de legea și naționalitatea românească.

Așa Dumnezeu să Vă ajute!

Cu toată stima

Vasile Stroescu.

P. S. La fundațiunea „Țichindeal“ am scris la Albina să trimeată, din partea mea una mie coroane (1000 cor.).

Vasile Stroescu.

Discursul

P. C. Sale pâr. Prot. Roman Ciorogariu.

„În 3 noemvrie 1812, cu mare solemnitate, înaintea multor fețe nobile și cinstite, sau introdus și apoi întru aceeaș școală Preparatorii învățăturile după rânduiala Domnului mai marelui școalelor în limba românească au început“, scrie în „Arătarea sa“ apostolul culturii românești, Dimitrie Tichindeal, despre ziua inaugurală a institutului nostru pedagogic, când la grațiosul cuvânt împărătesc „să fie lumină“, „s'a făcut lumină“ în haosul acelor zile de restriște.

Provedința divină mie mi-a hărăzit fericirea de a salută astăzi, în ziua aniversării centenare a acestui institut „nobilă și cinstită față“ a societății de astăzi, înainte de o sută de ani numai închipuită, de visătorii culturii românești: Episcop român, biserică națională autonomă, și școală confesională română, — onorată de reprezentarea tuturor episcopilor noștri, de reprezentanța înaltului guvern al țării, de autoritățile politice și culturale, de școlile surori, de Reuniunile învățătoresți și de popor.

Idea națională răsărită din evoluția renașterii secolului al XVIII-lea luminează triumfătoare secolul al XIX-lea; din aceasta idee se formează creațiunile culturale ale secolului al XIX-lea.

Din concepțiunile mari se nasc hotărârile mari. Din concepțiunea mare a universalismului religiunii creștine se hotărăște apostolul Pavel la opera mare a desrobirii creștinismului de sub jugul iudaismului și face din creștinism religiune universală. Din concepțiunile mari ale libertății se nasc hotărârile mari ale lui Paul Iorgoviciu și Moise Nicoară, de a desrobi neamul românesc de sub jugul întunerecului, a-l face „fiul luminei“.

Crescut sub influința culturii germane dominante pe acelea vremuri în Bănat, ia tânărul Paul Iorgovici diploma de avocat în Viena, se duce apoi la Roma, unde află pe Gheorghe Șincai și pe Petru Maior, studiind originea neamului românesc. Stă și el trei ani în Roma și adună o mulțime de documente și inscripțiuni relative la istoria și limba română, pe cari le prelucră mai târziu în operele sale. De aci merge la Paris pentru a vedea „cum trăiesc oamenii sub regimul ideilor nouă“ de libertate și este defațat la decapitarea lui Ludovic al XVI. Dela Paris merge la Londra și de acolo se întoarce la Vârșeț cu „schintea ce s'a aprins în el în Roma“ precum însuș zice. El este primul care începe să scrie cu litere latine și scrie și agitează idea bisericeii naționale. Propaganda lui cucerează cu puterea unei revelații. Dar fiecare ideal își are pe demonul său. El propovăduia împărăția luminei și fu acuzat de dușmanii săi cu aspirații la împărăția dacoromână și s'a întâmplat și cu el ceea ce s'a întâmplat cu Domnul nostru Ius Christos, asemenea încriminat de aspirație la o împărăție iudaică pe când el vorbi de împărăția cerească; psihologia păcatului este aceeaș în toate vremile, păcatul tot păcat naște. Ca resvrătitor a fost dat pe mâna autorităților politice, cari îi confiscă scrierile și îi arde cărțile, iar pe el îl aruncă în temniță grea. A fost apoi eliberat ca încurând să moară subit între împrejurări suspecte. Așa se stinse la anul 1808 aceasta „existență agitată, ră-tăcitoare, plină de elemente dramatice“, în etate de 44 ani. Dar idea nu s'a stins.

În locul lui pășeste Moise Nicoară fiul Giulei din comitatul Bichiș, de viță nobilă. După terminarea studiilor la academia de drept din Pojon,

pe titlul nobilimei și culturii sale superioare căști-gată la facultatea filozofică din Viena, unde se zice a fi fost mai înainte instructorul Archiducelui Ferdinand (Ferdinand V.), iar din această calitate a trecut în armată unde a servit ca ofițer în garda imperială. La 1809 se pune în fruntea voluntarilor români din comitatul Bichiș, Arad, Biharia și Cenad, pe cari îi conduce în războiul sângeros contra lui Napoleon cel mare și prin vitejia voluntarilor români, atrage admiratia Domnitorului asupra sa. După terminarea războiului mândrul soldat își schimbă sabia cu toiagul apostoliei. Imbrățișează cu toată văpaia unui suflet mare idealul unei episcopii române și cu acest ideal cutreieră satele românești, adunând iscălituri pentru instanța cătră împărat, ca Românilor să li se deie episcop de naționalitatea lor. El este omul faptelor. În văpaia dorului de a-și vedea idealul realizat își jertfește toată averea familiară. Om de om trezește din letargie și îl pune în ordinea de bătaie a luptei de independență bisericească. În această luptă este cuprinsă și înființarea preparandiei din Arad ca prima etapă a episcopiei române.

Vorbind în limba biblică am putea zice: Întru început era Paul Iorgoviciu și Moise Nicoară.

Luminatului Împărat Francisc I. îi revine onoarea în istoria culturii, de a fi ascultat glasul vremii și a fi sancționat principiul național în educațiunea populară. „În 9 Februarie 1811 Preamilostivu Împăratul nostru a poruncit, ca trei naționalnice de Căpetenie școale pentru preparanzi, una adevă în Aradu-vechiu pentru români, alta în Sânt-Andrieu pentru Sârbi, iară a treia în Pesta pentru Greci să se introducă“. „Acestor trei școli nemijlocit Patron este a sa Chesaro-Crăiască și Apostolicească Mărire, Tatăl Patriei Francisc I.“. Aceste școli sunt puse sub suprema inspecțiune a omului profund religios dar străin de sentimentele românești Uroș Nestoroviciu. În chipul acesta onorează și jertfa sângelui și a banului adusă de poporul românesc în războiul contra lui Napoleon când fiecare preot trimisă pe spesele lui în războiu un soldat călăreț ce costa 140 fl. iar episcopul Aradului dădu 5000 fl. cătră jertfele nobilimei noastre. Cu evlavie aduc prinosul recunoștinței mele acestui luminat Împărat în ziua de astăzi consacrată amintirilor de renaștere.

Pe temeiul acestui ordin la 20 Octomvrie 1912 locotenenta ungară regească emite rezoluțiunea prin care dispune ca „neamurile cari se țin de ritul gr. neunit, să fie spriginite prin îndurarea părintească a Împăratului și că toate instituturile de cultură și de educație publică să se înmulțească“, dreptce „școlile preparandiale naționale“ să se deschidă cu mare solemnitate în ziua de 3/15 Noemvrie a aceluși an. Așa s'a și întâmplat. În ziua 3/15 Noemvrie după serviciul divin pontificat de episcopul Paul Avacumoviciu între bubuitul treasurilor urmează sfințirea apei în casa „Rehkopf“ din strada Căprioarei. Casa aceasta donată de căpitanul orașului de pe atunci, Sava Arsici, există și astăzi întocmai cu încăperile dela începutul ei și se află sub Nr. 17 din strada Csernovics Péter de astăzi. În același chip se serbează inaugurarea în întreaga diecăză cu „cuvântări sfinte“ de pe amvon, despre „mila Împăratului“ revărsată asupra „națiunilor de legea greco-orientală“.

Preparatoria arădană poartă titlul de: „Școală regească preparandială gr. neunită a națiunii române“. Pe pecețile vechi ale institutului aflăm inscripția „Siggillum Regii Instituti scholarum praeparandorum Valachici“. În aceeaș zi s'a inaugurat și preparandia gre-

cească în Pesta și cea Sârbească în S. Andreiu (lângă Buda), dintre cari cea grecească se sistează în anul prim al existenței sale în lipsă de elevi; cea sârbească tot din acel motiv este la anul 1815 mutată la Zombor, unde există și astăzi.

Numai a noastră a rămas neștrămutată în Arad și astăzi ea este cea mai veche preparandie în Ungaria, care ca instituțiune își are continuitatea în același loc și cu aceeași limbă de propunere.

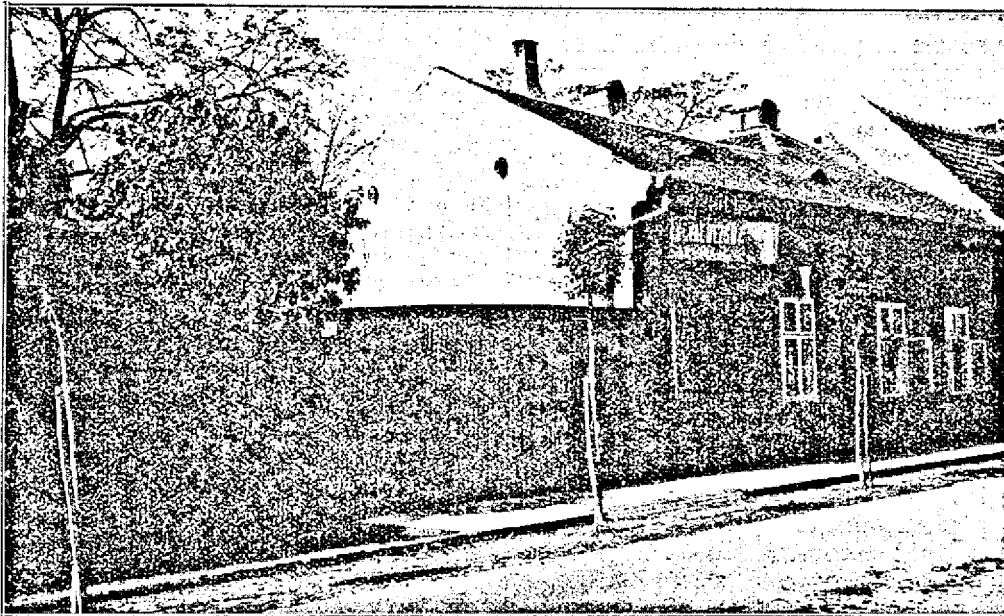
De caracterul regesc n'a fost însă legat și beneficiu regal, ci susținerea ei a fost lăsată în grija „națiunii”. Se deschid dar colecte și din colectele acestea se face fondul comun din Pesta care, fiind sub administrație străină tinde profesorilor dotația precară de 300 florini până la anul 1866. Preparandia noastră de pe acele vremuri o putem numi „școala nimăului” în care numai jertfa de sine a profesorilor a ținut sufletul.

Aradul este predestinat pentru a fi centru cul-

unde și-a făcut studiile teologice și unde a încheiat legătură sufletească cu Bănățenii. Despre Ioan Mișu sunt mai puține date dar într'un act din cabinetul Vienei, care se referă la numirea lui ca director în locul lui Dimitrie Țichindeal, este calificat cu cuvintele „der gescheiteste zwischen Ihnen”, deci el n'a fost un om de toate zilele.

Oamenii aceștia nu sunt nici funcționari aulici, nici rebeli, peste tot n'au nimic din caracterul politic al agitatorului, ei sunt solii culturii.

„Mintea l Mărită nație Daco-românească. — Mintea! Când te vei lumina cu învățăturile, cu luminatele fapte bune, te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pe pământ înaintea ta!”. strigă ca Ioan în pustiu Țichindeal, dar nația daco-românească nu e o noțiune politică la el. Din contră nația lui daco-românească n'are nimic cu fantoama Daco-României, cu iredența inventată de arta politică. Daco-România lui e o noțiune etnică con-

Casa „Recopf” (Rehkopf, cap de cerb, probabil dela un cap de cerb ce s'a aflat până în timpul din urmă pe fața unei case din vecini, de prezent Strada Csernovics Péter Nr. 17). Dela 1812 până la 1876 a servit de școală, iar în anul 1876 s'a strafomat în alumnul diecezan al pedagogilor până la 1886, când a'umneul s'a așezat în casele de odinioară ale lui Sava Tököly din Strada Darányi János Nr. 1, de prezent pendentă de Seminarul diecezan.

tural românesc prin situația lui geografică și etnică. Prin înființarea preparandiei și-a ocupat locul destinațiunii sale, a devenit centrul renașterii neamului românesc din Ungaria „Cultura românilor din Ungaria — are a se mulțumi preparandiei din Arad și zeloșilor ei profesori”, — zice Papiu Ilarian.

Soartea cea bună a neamului românesc a ales pentru aceasta instituțiune culturală pe cei mai distinși bărbați ai acelor vremuri: pe Dimitrie Țichindeal catihet și „seniorul” institutului, pe Dr. Iosif Iorgoviciu nepotul lui Paul Iorgoviciu. Constantin Diacoviciu Loga și pe Ioan Mișu, bărbați cu cultură înaltă pentru acele vremuri, mai pre șus de toate însă inspirați de idealul unei biserici naționale, ei sunt cei patru evangheliști cari au scris cartea neamului românesc în sufletele deschise ale părinților noștri.

Primii trei sunt bănățeni inspirați de apostolia lui Paul Iorgoviciu, iar al patrulea din Siclău comitatul Arad, plecat din sfera influinței lui Moise Nicoară, la Vârșeț, locul mormântului lui Paul Iorgoviciu,

gruentă cu patriotismul. „Patriei și Impărăției de folos a fi, carele cu dreptul dela dâșii se și așteaptă”, zice Țichindeal în „Arătarea” sa despre copiii cari au să fie crescuți în școlile românești, pentru cari s'a înființat această preparandie și ca un fir roșu trece prin scrierile lui iubirea patriei și a „milostivului împărat”. Limba și legea nației alcătuită din Daci și Romani i-a fost idealul, acel idel îl mărturisim și noi acum la o sută de ani și fie mărturisirea aceasta renoirea vulturului românesc în secolii ce o să vie.

Și vin „feciorii”, floarea tinerimei sătești de pe pământul însuflețit al Banatului, de pe șesul mândru al Ungariei și din codrul Bihariei, ca la o minune, la școala preparandială a națiunii române. Și nimăului nu-i capul sec, nici inima rece, toți se arată vrednici de dascălii lor. Impăratul Francisc I. luând cunoștință de raportul inspectorului suprem Uroș Nestoroviciu despre progresul splendid al primului examen, prin decretul maiestatic dd. 13 aug. 1813 Nr. 10113 își exprimă înalta laudă. Acest decret, zice inspectorul Uroș

Nestoroviciu, are să servească drept „amintire vecinică” a distincțiunii profesorilor și a elevilor deopotrivă. Iată împlinesc porunca: reînnoiesc aici în acest moment solemn această distincție a institutului nostru.

Acești lăudați elevi însă sunt săraci, unii sunt siliți chiar a părăsi școala din pricina sărăciei. Profesorii îndurerați de mizeria elevilor lansează ideea unui convict și se pornește colectă pe toată linia. Primii absolvenți ai preparandiei ofer ca prinos de recunoștință față de școala ce i-a crescut: a treia parte a viitoarei lor lefe din anul prim al serviciului lor, pentru înființarea unui convict, iar a doua generație dă în scris: „a treia parte a simbriei noastre de pe anul cel dintâi, precum din bani, așa și din deputat în natură sau în bani precum se va pofli, a ne arată cu toată inima am voit”. Un duios pendent al dinarului văduvei. Aș căută un pendent și în zilele noastre, saturate de boieri crescuți cu stipendii, dar, ziua de astăzi nu este ziua judecării, ci a amintirilor mari, între cari nu este cel din urmă acest gest altruist al primilor elevi.

Pe când în școale se pregătea tinerimea în acest spirit ideal pentru misiunea ei culturală și scolile rurale încep a lua un avânt, paralel, se desfășură în parohii acțiunea pentru desrobirea ierarhică. Profesorii institutului sunt conlucrătorii aprigi ai lui Moise Nicoară, umblând din sat în sat după iscălituri la instanța către Împărat. Dimitrie Țichindeal și Constantin Diaconoviciu Loga, la un ordin din Carloviț, sunt luați în cercetare pentru aceasta din partea episcopului Paul Avacumoviciu. Inspectorul suprem Uroș Nestoroviciu, protectorul de mai nainte al lui Dimitrie Țichindeal, îl abandonează, — învinge curentul antiromânesc dela locotenența reg. ungară și împăratul care voia să-l susțină în catedră admite destituirea lui Dimitrie Țichindeal la anul 1814, dar nu iscălește însuș actul de destituire. Dascălul rebel se inapoiază la parohia sa din Becicherecul-mic. În acel an apar faptele lui, cari au puterea tabelor legii lui Moise. Țichindeal începe a vorbi neamului său de pe tribuna liberă, despre aceea ce a fost, este și are să fie — și cuvântul lui fii lumina zilelor prime ale renașterii noastre naționale.

Moise Nicoară și tovarășii săi dela preparandie își află un aliat, la aparență, în persoana episcopului Orăzii-mari, Samuil Vulcan, care îndeamnă și dă sprijin efectiv lui Moise Nicoară și Țichindeal, în acțiunea de despărțire ierarhică. O sută de ani n'a fost înțeles acest tainic interes al lui Samuil Vulcan pentru reînființarea episcopiei române în Arad, ce a dat anză la falșurile, admit de bună credință, din discursul de recepție al lui Iosif Vulcan. Astăzi este înțeles rostul aceluia interes și va pune în altă lumină evenimentele ce au urmat, când înfăptuirea episcopiei române a ajuns la frângerea pânilor.

Împăratul Francisc I voia să ne elibereze de sub ierarhia sârbească, ca să ne scoată din sfera masei slave, dar în aceeaș vreme să ne scoată și din sfera masei ortodoxe române. Această dorință secretă este taina tainelor ce învăluie lupta noastră de independență bisericească.

Samuil Vulcan avea cele mai intime legături cu Viena purtă corespondență cu arhiducii și avea deplina încredere a Împăratului și înțelegere tainică cu el.

La 1815 moare episcopul de naționalitate sârbă Paul Avacumoviciu. Samuil Vulcan scrie celor din Arad, dacă ați întârziat până acum cu deputăția la Viena, să nu mai întârziati și — scrie lui Țichindeal

— „pentru cheltuială să vină la mine”. În deputăția constituită din trei fețe bisericești și trei mirenești e și Moise Nicoară și Dimitrie Țichindeal. Această deputăție prezintă împăratului memorandumul Românilor pentru înființarea episcopiei române ortodoxe în Arad. Moise Nicoară rămâne de deputație la Viena ca să lucreze mai departe, dar se încep intrigile contra lui și Viena pare a fi jenată de caracterul lui deschis, Vulcan scrie mereu să vină Nicoară acasă „că poate să strice”. La 1816 merge episcopul Samuil Vulcan la Viena să vadă de păsurile episcopiei din Arad și scrie lui Țichindeal că „despre Episcopie încă putem aștepta bine”. Iată ce bine a urmat.

Moise Nicoară, declarat nebun, e aruncat în temnița din Arad și Giula. Frânt de robia de doi ani și de decepțiunile ce le-a îndurat, părăsit și de prietenii cari speriați de tragicul lui îl ocolesc, Moise Nicoară părăsește țara și după ce la anul 1818 moare credinciosul lui tovarăș Dimitrie Țichindeal într'un spital din Timișoara, trece în România lăsând după sine jalea tuturor. A rămas ca o figură legendară în tradițiile poporului nostru din aceste părți, pomenit cu jale în cântecul trist al lui Moise Nicoară ce s'a păstrat în gura poporului nostru din aceste părți*) și el, eroul legendar, a rămas necunoscut ori puțin cunoscut în istoria noastră națională până la descoperirea din anii trecuți a actelor rămase după dânsul în arhiva Academiei române din București. Închinămu-ne cinstitei lui învieri astăzi, când stăm în școala seculară, care a răsărit pe pământul ogorit de el și sfințit de martiriul lui.

Cad eroii, dar rămâne ideea. Dela 1815 până la 1829 se susține în vacanță episcopia din Arad sub administrator sârb ca să se înfrângă cerbicia românilor, dar curentul național întărit de răspândirea operelor monumentale ale lui Gheorghe Șincai și Petru Maior devine tot mai impetuos și credința strămoșească tot mai profundă. Nu se poate face o înțelegere asupra persoanei, căci în dosul acestei numiri de episcop erau planurile oculte. Se vorbește de 29 candidați luați în combinație, între cari este și candidarea marelui dascăl al neamului românesc Gheorghe Lazar și nu e mirare de aceasta căci dela reînființarea episcopiei române în Arad depindea salvarea națională a Românilor din Ungaria și Bănat, precum și unitatea națională bisericească, cu biserica ortodoxă română din Ardeal.

În fața acestei deșteptări obștești, la anul 1829 este numit ca prim episcop român al Aradului, bătrânul Nestor Ioanovici, care însă după păstorire incoloră de un an moare.

Sub vacanța aceasta însă întimpinăm și un mare eveniment cultural, ce stă în strânsă legătură cu lupta noastră de despărțire ierarhică. La anul 1822 se înființează institutul teologic ortodox român din Arad, cu o pleiadă de profesori vrednici de colegii lor dela preparandie. Așa a cucerit ideea națională într'un deceniu a doua cetate culturală în Arad și ne apropiem de profetia versificată a lui Țichindeal dela inaugurarea preparandiei:

„Crescători buni pruncilor ei vor fi
Mulți dintr'ânșii se vor și preoți
De un Seminarium încă trebuie gândit
Și pe lângă el un mare convict,
Ba și de o Academie
Care trebuie să fie”.

Aceasta este epoca renașterii Românilor din Ungaria.

*) Acest cântec aflat în gura poporului die părțile ungarene îl reproducem în alta parte a foii.

căci sunt rari astfel de clipite, iar când un neam înțelege însemnătatea lor istorică, el e vrednic să trăiască și să-și croiască un viitor. Noi am înțeles-o. Am înțeles, că tradiția muncii și culturii e cel mai puternic mobil de luptă în vieța unui popor. Sămbătă nu s'a sărbătorit numai munca, ci a biruit și cultul acestei tradiții.

Serbările s'au desfășurat în cadre demne. Duhul lui D. Țichindeal și M. Nicoară a plutit asupra lor. Vitalitatea și vigoarea noastră sufletească s'a manifestat încă odată sub cea mai pregnantă formă. Suta de ani nu ne-a obosit, ci ne-a împrumutat noi energii.

Vineri.

Încă de azi ochiul atent observă, că românii se pregătesc de praznic. Trenurile de după amiază au adunat deja multă lume românească. Accentele graiului nostru se desprind tot mai îndrăznește diu amalgamul de glasuri străine, iar costumul de sărbătoare al preoților imprimă un colorit original trotuarului din Arad.

Dispoziția generală și numărul mare al celor anunțați ne îndrituește să afirmăm, că serbările de mâine vor avea o reușită strălucită. Din partea Direcțiunii seminariale s'au luat toate măsurile, ca oaspeții să fie bine primiți și să li-se deie toate îndrumările necesare. În acest scop s'a constituit un comitet de primire dintre elevii seminarului sub conducerea dlor profesor L. Iacob și S. Bejan — care a așteptat oaspeții pe peronul gării.

Trenul de 4 de cătră Oradea mare ne-a adus dascălii bihoreni, iar cu cel de Timișoara au sosit delegații Caransebeșului: Rev. d. A. Ghidiu protopop, Dr. C. Cornean secretar cons., dd. profesori sem. G. Jianu și I. Evuțian, d. I. Vuia, preș. reuniunii inv. bănățeni — însoțiți de o numeroasă gardă de preoți și învățători. Din partea Lugojului a sosit Rev. d. Dr. G. Popoviciu, protopop. — Cu trenul acc. de 4 $\frac{1}{2}$ a venit P. C. S. protosincelul-director sem. Dr. E. Roșca, iar seara I. P. C. S. dl vicar al Orăzii mari V. Mangra. — Au mai sosit și alți numeroși oaspeți, dar numele lor îmi scapă.

Sămbătă.

La orele 8 glasul duios al clopotelor ne cheamă la rugăciune. În catedrala din Arad se celebrează Liturghie solemnă. Pontifică P. S. S. Dl Episcop Ioan I. Papp asistat de I. I. P. P. S. S. Augustin Hamsea, arhimandritul și Vasile Mangra, arhimandrit și vicar episcopesc; P. C. Sa Roman R. Ciorogariu, protosincel; dnii protoprezbiteri V. Beleş și Dr. G. Ciuhandu; preoții G. Bodea, V. Olariu, T. Vătan și T. Botiș; diaconii C. Lazar și L. Iacob. Cu acest prilej se hirotonește întru diacon abs. de teol. D. Popa, iar la sfârșit se ține parastas pentru sufletele profesorilor repausați, al căror diptich s'a publicat în nr. trecut al revistei. Răspunsurile liturgice le dă corul seminarial de sub conducerea prof. T. Lugojan.

Slujba dzească se celebrează cu o solemnitate rară. Toți sunt pătrunși de fiorul sfânt al clipei.

După săvârșirea serviciului divin publicul se îndreaptă spre sala festivă dela seminar, unde se ține comemorarea centenară. Aici ni-se rezervă o plăcută surpriză. Toți ne-am lăsat furați câteva clipite de aspectul măreț și sărbătoreț al salei. Podiul e acoperit cu covoare românești, motive bănățene dânduni-se astfel prilejul să admirăm încă odată armonia de culori și frumsețea superioară a țesăturilor noastre. — Păreții

salei sunt împodobiți cu portretele profesorilor repausați, lucrate în oleiu de penelu dexter al pictorilor Balla, Stoica etc. Pe perețele din față, deoparte atarnă portretul mucenicului național M. Nicoară, — de alta figura de apostol a catihetului D. Țichindeal. Pe perețele din stânga se înșiruie tablourile prof. Const. Diaconovici Loga, V. Babeș dir.), T. Ceonța, Dr., Gheorghe Popa, pe perețele (din fund: A. Tuducescu I. Petroviciu și Dr. Vuia. Sala a doua e ornată cu portretul mecenatului V. Stroescu. Figurile lor împrumută salei o notă de maiestate, iar în sufletele noastre stârnesc un sentiment de evlavie. Ai senzația, că te afli nu în o sală de serbări, ci într'un templu, într'un templu decorat cu martirii și sfinții culturii românești.

Impresie puternică face și suita aleasă a P. S. Rale Dlui Episcop Ioan I. Papp care apare încunjurat de arhimandriți, protosinceli și protopopi. — Afluranța e mare. Sala și galeria sunt tixite de public, în majoritate preoți și învățători. Anroape toate instituțiunile noastre culturale și-au trimis delegații. Autoritățile civile sunt reprezentate prin comitele suprem Urban, primarul Aradului L. Varjassy și notarul comitatului I. Schill. Renrezentantul guvernului e inspectorul A. Varjassy. De față sunt și directorii tuturor școlilor din Arad. Un semn de gingașe afecțiuni ni arată profesorii dela preparandia de stat din loc, cari se prezintă în grup.

Serbarea o deschide clasicul discurs al P. C. Sale dlui director sem. R. Ciorogariu, după care bunul patron al institutului P. S. Sa dl Episcop Ioan I. Papp rostește un entusiast cuvânt. Ambele cuvântări sunt subliniate de aplause călduroase. Urmează salutul delegaților. Comitele suprem Urban, dupăce-și exprimă regretul că nu poate vorbi românește, imploră binecuvântarea celui de sus asupra institutului nostru pentru roadele, ce le-duce în ogorul culturii.

P. C. Sa Dr. E. Roșca în numele I. P. S. mitropolit Ioan Meșianu și a seminarului arhidiecezan salută serbarea. Arată analogia dintre praznicul de azi și ziua a 7-a biblică. Astfel de momente mari sunt momente de recreare și elevație. Retrăgându-ne în sanctuarul sufletului nostru să ne acumulăm forțe noi, ca ziua de mâine, ziua muncii să ne întâmpine oțeliți.

Reprezentantul înaltului guvern A. Varjassy prezintă felicitările ministrului de culte și instr. publică, dă expresie bucuriei sale, că pe teritorul acestui comitat o instituțiune de cultură poate jubila astfel de zile rari.

Primarul L. Varjassy accentuează că centenarul tradează spiritul serios de muncă, ce stăpânește în acest institut.

Dr. C. Cornean în numele P. S. Sale Dlui Episcop Miron Cristea, a consistorului și școlilor teol.-ped. din Caransebeș aduce tributul de recunoștință acestui focar de cultură care a fost pentru Banat izvor de renaștere. De aici a pornit lumina cunoștinții în sute și sute de sate bănățene spune dl Dr. Cornean.

Urmează salutul dlui notar comitatens I. Schill.

Dl Dr. Stefan C. Pop vorbește în numele Asociațiunii care sintetizează idealul unității noastre culturale. Vitalitatea acestui neam ne îndreptește să sperăm un viitor mai senin. Dee Dzeu ca din institutul preparandial să nască în al doilea centenar academia românească, închee dl St. Pop.

Delegatul fondului de teatru și Asociațiunii aradane dl V. Goldiș ține următorul discurs:

*Preasfințite Domnule Episcop,
Ilustră Adunare,*

„Din însărcinarea societății pentru crearea unui fond de teatru național român, una din cele mai de frunte societăți culturale ale neamului românesc de sub coroana Sfântului Ștefan, dar și în numele Asociațiunii arădane pentru cultura poporului român, din tot sufletul salut institutul pedagogic gr. or. român în ziua, când serbează după o sută de ani comemorarea zilei, în care el a fost înființat.

E frumoasă ziua aceasta nu numai ca manifestare a grațitudinii generațiunilor de azi pentru aceia, cari au întemeiat acest institut și aceia, cari în cursul unui veac au conlucrat la susținerea, întărirea și prosperarea lui, dar mai vărtos frumoasă este ziua de astăzi pentru adâncul și mângăitorul înțeles al acestui festival.

Și pen ru a pătrunde acest înțeles reamintesc faptul îndeobște cunoscut, că în ziua de 3/15 noemvrie 1812 înainte de azi cu o sută de ani, din grația împăratului și regelui Francisc I s'au înființat în Ungaria deodată 3 preparandii: una românească, alta sârbească și a treia grecească, prin faptul acesta al marelui domnitor de pe vremuri se recunoaște un adevăr și se consacră un principiu. Se recunoaște adevărul, că statul acesta îl alcătuiesc mai multe popoare cu egală îndreptățire la cultură și se consacră principiul, că fiecare popor numai în limba sa poate și trebuie să fie cultivat.

O sută de ani a stat institutul pedagogic gr. or. român din Arad în slujba acestui mare principiu și din modesta sa colibă din apropierea Murășului își serbează azi centenarul existenței sale în acest frumos palat, care nu a fost ridicat din vistieria țării, nici din dărnicia maritimă a vre-unui mecenat, ci exclusiv din sudoarea poporului românesc, iubitor de neam și dornic de cultură națională.

În lungul șir de ani ai unui veac a evoluat statul, organismul său a îndurat schimbări esențiale, cari în anul 1812 păreau încă visuri irealizabile și utopii, dar neschimbat a rămas adevărul, care a chemat la viață acest institut și neschimbat a rămas marele principiu, în numele căruia el a fost înființat. Astăzi, ca înainte cu o sută de ani, trăiește viguros și plin de viață poporul românesc în cadrele statului ungar și mai mult ca ori și când ține cu tărie la principiul, că cultura se poate întemeia, adevărind ființa strămoșilor, despre cari cu drept cuvânt s'a zis, că mai mult își iubesc limba, decât viața.

Faptul că acest institut a fost întemeiat prin grație domnească și că la întemeierea sa el a avut oare cum caracterul unui institut de stat, îndreptățeste pe de-o parte proverbiala alipire a poporului românesc față de Augusta Casă a Habsburgilor, pe de altă parte ne încălzește sufletele cu nădejdea, că ori cât de multe ar fi neînțelegerile ori amărăciunile noastre, totuș poporul românesc în cele din urmă va afla scutul culturii sale naționale în acest stat, în patria sa iubită, care ca o dulce mamă va fi deopotrivă ocrotitoare pentru toți fiii săi.

Nădăduind biruință desăvârșită a adevărului, în urma căruia s'a întemeiat acest institut și a principiului cultural, pe care el o sută de ani cu credință l'a servit, în numele societății pentru crearea unui fond de teatru român și în numele Asociațiunii arădane pentru cultura poporului român cu nespusă iubire salut institutul pedagogic gr.-or. român din Arad în ziua în care-și serbează o sută de ani ai vieții

sale și din adâncul sufletului îi doresc: vivat, crescat, floreat“.

Directorul preparandiei de stat *Károlyinyi* aduce elogiul institutului, care în scurgerea vremii a desfășurat o muncă efectivă.

Dl profesor *V. Stanciu* reprezentantul școlii de fete din Sibiiu rostește următoarea avântată cuvântare:

*Preasfințite Domnule Episcop,
Ilustră adunare,*

Un veac în viața unei școlii e cea mai bună dovadă a xisuițelor culturale ce au însuflețit poporul care a susținut școala. Timpuri grele neguroase, vremuri de bejenie în cari sau tocit și măcinat multe ne-au păstrat neatînse nizuințele spre lumină și ni le-au transpus și nouă prin școlile ce-și pot sârba centenarul. Ele sunt o dovadă a încrederii și speranțelor de bine pentru viitor.

Sărbătoarea de azi e o afirmare și încununarea spiritului ce a trăit totdeauna în oamenii școlii noastre și când acest spirit poate arăta trecutul unui veac trezire de mândrie inima fiecărui dascăl susținător și și binevoitor al școlii. Mienierul ca iasă din întunecul miniei la lumină izbește cu cazmaua în bolta de deasupra capului mai cu încredere când vede că drum a făcut înapoi. Și minierii școlii noastre privesc cu încredere în viitor, când văd trecutul unui veac înapoi lor. De aceea sărbătoarea de azi e a tuturor școlilor.

Corpul profesoral dela școala civ. de fete a „Asociațiunii“ din Sibiiu prin cuvintele mele duce prinoul de admirație tuturor acelora cari în decursul unui veac până în ziua de azi au ținut în mâni cazmaua ridicându-o și izbindu-o într'una și ca o dovadă a sentimentelor sale aduce o modestă contribuție de 50 cor. la fondul creat în amintirea primilor minieri, cari în visurile lor lăsate nouă vedeau zorile dimineții.

Urări și dorințe de bine ca cazmaua să iasă biruitoare“.

Dl. *Iosif Moldovan*, delegatul reuniunii înv. arădani închină institutului și umbrelor mărețe ce-au dispărut *cinstea* dascălului românesc. Iar ca prinos dăruiește institutului frumoasa galerie de tablouri a profesorilor reposați.

Din partea reuniunii înv. bănățeni cu sediul în Timișoara dl. *I. Vuia* spune, că viața neamurilor se eternizează în monumentele de artă, literatură și cultură.

Dl *Șt. Jianu* cu o voce vibratoare de emoție depune omagiile învățătorilor Caransebeșeni „și se închina“ înaintea marilor dascăli al institutului nostru. Relevând principiul vestitului pedagog Dr. Rein că într'un om nu pot trăi 2 suflete, stârnește multă însuflețire.

Șirul urărilor se încheie cu dl Cloambeș, care grăește în numele învățătorilor bihoreni.

Și acum, după ce P. C. Sa dl dir. R. Ciorogariu cetește telegramele mai importante și scrisoarea de-un entusiasm cald și înțelegător al dlui Stroescu rostește cuvântul de încheiere: Aș putea zice cu dreptul *Simion* acum slobozește pe robul tău stăpâne, că văzură ochii mei mărirea institutului, dar eu nu vreau să mor. (vii aplauze). Voiu să trăesc, să văz fericea elevilor mei ca și tată a fiilor săi și voiu să mă bucur până mă va lăsa Dumnezeu de splendoarea institutului. Sunt legat sufletește de 32 de ani de acest institut și împart cu iubiții mei colegi pânea dascălului român. Aici îl cuprinde emoția și să

scuză, că om este și el supus slăbiciunilor omenești, nu vrea să plângă, să-l dispenzeze onoratul public de a mai intra în emoțiile, cari îl covârșesc. Mulțamește P. S. Sale dlui Episcop și tuturor, preoți, învățători, intelectuali, țărani cari au dus prinosul dragostei față de acest institut.

Între noi nu există clase toți suntem una, un suflet, sufletul neamului românesc. După aceasta în unguerește să adresează către autoritățile civile și reprezentanți școalelor din loc, a preparandiei de stat, gimnaziului, școalelor reale, școală comercială, școli civile și le zice, că festivitățile culturale nu sunt promisiunile biruinței, ci zilele de soare ale vieții sufletești. Lumina aceasta luminează viitorului în care numai popoarele culte au intrare. Noi încă cerem intrare în acel viitor, acesta este rostul nostru cultural: Vrem să trăim în limba și legea noastră într-o patrie fericită. Ziua de astăzi este o rază din aureola fericirii patriei. Primească dl comite suprem și ceilalți reprezentanți ai autorităților civile esprezia respectuoasei mulțumiri pentru onorul ce au făcut institutului și l-a îmbărbătat în muncă grea civilizatorică, iar comilitorii, reprezentanții școalelor o călduroasă strângere de mână întru întărirea colegialității.

La aceste cuvinte de inimă publicul erumpe în frenetice aplauze și să îndepărtează într-o evlavie sufletească cum rar se mai vede.

Masa compactă de români gătiți de sărbătoare oferă o priveliște impozantă.

Banchetul

se începe la 2 ore. Locul din fruntea mesii îl ocupă P. S. Sa dl Episcop diecezan. La masa de peste 300 tacâmuri domnește o animație vie. Muzica desfătează publicul cu accentele cântecelor românești.

La friptură seria toastelor o începe P. S. Sa Dl Episcop ridicând paharul în sănătatea majestății sale: Credința noastră omagială față de tron se înalță ca luna între stele și soarele între nori. Din anticismul nostru e tenace, căci are rădăcini adânci; e moștenit din tată în fiu. O peatră la aceasta alipire a pus-o și decretul împăratesc din 1811, care înființează institutul prep.

Al doilea vorbește P. C. Sa Dr. E. Roșca. E un fapt psihologic, că bucuria unui praznic o împărtășește mai intensiv, cel interesat de aproape, și cine poate fi mai angajat și pe cine poate coplesi mai mult acest sentiment de bucurie în cazul sărbătorii de azi dacă nu pe vrednicul cap al bisericii pe P. S. Sa Dl Episcop? Închină în sănătatea P. S. Sale.

P. O. D. Dr. Ciuhandu, își exprimă bucuria, că magn. Sa dl primar ne-a onorat cu prezența sa. Dar onoarea aceasta nu e întâmplătoare, e perpetuarea unei tradiții, a tradiției rămase dela înaintașul său Sava Arsici, care înainte cu 100 de ani ne-a dat tot concursul și spriginul oficial la înființarea prepar. — Bea în sănătatea primarului.

Primarul Varjassy închină pentru P. S. Sa, Dl Episcop, care e exponentul celei mai supreme virtuți, a dragostei de aproape. I. P. C. Sa arh. A. Hamsea cinstește pentru delegații, cari sunt la acest jubileu expresiunea solidarității noastre culturale.

Înv. P. Dârlea aduce prinosul recunoștinței sale dlui dir. R. Ciorogariu și profesorilor dela institut.

Dl Dr. Stefan Pop prin un toast spus cu mult temperament reclamă serbarea de azi pentru întregul neam românesc. Vecinic să ne reamintim de cei doi mari arhierii Șaguna și Șulut, cari nicicicând n'au vorbit de 2 legi, ci de biserica românească de ambele

confesiuni. Una suntem în lege și sânge; una în sentimente.

În sfârșit directorul prep. de stat *Károlinyi* își exprimă admirația față de energia și stăruința, cu care P. C. Sa, dl dir. R. Ciorogariu, a lucrat pentru reușita serbărilor și pentru prosperarea institutului de sub oblăduirea sa. După aceste *Preasfinția Sa Dl Episcop* ridică masa.

Concertul.

S'a dat în fața unei săli arhipline procurându-ne clipite de superioara plăcere estetică. Cântările alese, executarea lor preciză, nuanțarea artistică ar fi satisfăcut publicul cel mai exigent. A plăcut mai ales solo de bariton a simpaticului debutant E. Grădinar teolog curs III, care dispune de o voce puternică și mult sentiment pentru interpretare. Meritul frumoasei reușite a concertului este însă de bună seamă a dirigintei T. Lugojan.

Tot în acest prilej și-a cetit dl profesor Dr. A. Sedeanu, conferința sa despre *apostolatul* primilor profesori ai preparandiei, din Arad reconstruind cu multă scrupulozitate icoana de zbcium și idealism a acelor vremuri. (gh a.)

Telegrame și aderențe.

Facultatea teologică din Cernăuți a trimis următoarea telegramă călduroasă:

„Institutul privește cu multă mângăiere la neprețuitele merite pe terenul culturai naționale în cursul unui secol. Apreciindu-le și noi în deplin, ne asociăm cu tot sufletul la sărbătorirea lor, exclamând din inimă frățească: institutul iubilar, trăiască, crească și înflorească tot mereu!

Pentru colegiul profesoral al facultății teologice din Cernăuți, prof. univ. Dr. V. Gheorghiu, decan.

*

Sibiu.

Din cauza adâncilor mele bătrânețe, neputând urma prețuitei Voastre invitări dela 12 ale curentei Nr. 35, de a participa în persoană la serbarea centenarului institutului nostru pedagogic de acolo, îngrijit de mine cu iubire, timp de aproape un pătrar de secol: nu-mi rămâne decât să mă reprezint prin protosinelul meu Dr. Eusebiu Roșca, directorul seminarului nostru „Andreian“ de aici, și totodată să împreună și rugăciunile mele cu ale Voastre, către preabunul Dumnezeu, ca să ia acest institut și pe viitor sub puternicul său scut, făcându-l isvor nesecat de cultură religioasă, morală, națională și patriotică.

După cari cu binecuvântare arhierescă, am rămas al Vostru de binevoitor

Ioan Meșianu
Arhiepiscop și metropolit.

*

Blaș.

Vă mulțumesc din inimă că m'ați invitat la sărbătoarea aniversară a „Institutului pedagogic ortodox român din Arad“, care se va celebra în 3/16 noembrie 1912.

Vă rog să primiți salutul, felicitările și urările mele de bine cu ocaziunea acestei sărbători culturale.

Doresc din inimă să trăiască conducătorii și sprijinatorii acestei instituțiuni culturale; iar „Institutului pedagogic ortodox român din Arad“ îi doresc prosperitate și spor potrivit destinațiunei importante.

Victor Mihályi
Metropolit de Alba-Iulia.

Caransebeș.

Drept răspuns la prețuita invitație dela 12/25 octombrie 1912 Nr. 35 Pres., de a lua parte la centenarul pedagogiei noastre din Arad, cu plăcere Vă aduc la cunoștință, că am emis o deputațiune constatătoare din:

1. Precuvioșia Sa Domnul Dr. Iuliu Olariu, director seminarial,
2. Dl Dr. Valeriu Braniște, asessor consistorial,
3. Dl Ștefan Jianu, referent școlar,
4. Dl Dr. Cornel Corneanu, secr. consistorial și
5. D. Sabin Evuțianu, profesor seminarial, care ne reprezintă atât pe Noi cât și Consistorul nostru, precum și seminarul nostru eparhial la serbările jubilarie ale institutului pedagogic, dela 3/16 noiembrie 1912.

Din parte-Ne exprimăm și pe calea aceasta dorința, ca Dumnezeu să ajute tuturor factorilor, cari susțin acest așezământ de cultură românească, încât să-l poată întări și desvoltă tot mai mult; iară profesorilor și elevilor de acum și din viitor să le susție și oțelească puterile trupești și sufletești ca încă multe veacuri să poată da bisericii, neamului și patriei cât mai mulți apostoli însuflețiți după vorba nemuritorului Tichindeal de acele „auzite pofte“, cari i-au îndemnat a întemeia cultura românească a Românilor din Ungaria și Bănat, răspândind lumină prin toate comunele, cari aparțin azi atât la eparhia Aradului cât și Caransebeșului și pregătind terenul și sufletele tuturor Românilor pentru desrobirea lor din legăturile ierarhiei sârbești.

Cine cunoaște enormele greutăți împreunate cu conducerea unei pedagogii confesionale rom. acela nu mai poate aprecia pe deplin meritele acelora, cari au susținut un asemenea institut în cursul unui veac întreg. Trebuie deci cu evlavie plină de recunoștință să ne închinăm memoriei acelor nemuritori fii ai bisericeii și neamului, cari au întemeiat această școală și cari au muncit pentru desvoltarea ei, dorind ca cei de azi și din viitor să se inspire din munca desinteresată și din faptele și jertfele pline de abnegațiune ale preavednicilor înaintași și atunci pedagogia noastră din Arad va străluci și pe viitor ca un far luminător, după care Români dreptcredincioși din eparhia Aradului își vor îndreptă pașii lor spre progres în toate direcțiunile.

Trăiască pedagogia ortodoxă română dela Arad, și susținătorii ei multe-multe veacuri.

Dr. Miron Cristea,
episcop.

Nr. 3854/1912

Preanoratei direcțiunii a preparandiei gr. ort. rom. din Arad.

Prin onorabila Dv. scrisoare cu Nr. 35 P. din 25 oct. 1912. ați binevoit a Ne invita la festivitățile centenare ale Institutului Dvoastră.

Mulțumind pentru această invitație, dăm espreșiune urărilor Noastre, ca acelaș Institut să poată contribui mai mult la lățirea culturii românești.

Dat în Beiuș la 16 nov. 1912.

Episcop Demetriu Radu

Budapesta.

Mulțumesc din inimă pentru invitarea prevenitoare, ce mi-o face corpul profesoral al institutului pedagogic-teologic ortodox român din Arad la serbă-

rile culturale, ce se vor aranja în ziua de 3 (16) noiembrie a. c. întru pomenirea vieții de o sută de ani a acestui binemeritat institut.

Impedecat a lua parte în persoană, nu pot lipsi a trimite pe calea aceasta salutul meu profesorilor și elevilor, cari săvârșesc pomenirea înaintașilor și din înprospătarea faptei lor trecute apucă la îndemn nou spre muncă neîncetată și neobosită întru binele patriei și neamului.

Episcop Vasile al Gherței.

Budapesta.

Doresc ca de mine mult prețuitul institut să-și implinească și în secolul viitor nobila și ideala misiune, ca prin trântul Majestatea sa regele să dobândească fideli sudiiți, patria cetățeni buni și bravi, biserica credincioși religioși.

Dr. Iosif Siegescu
comisarul ministerial al institutului.

Seminariul central din București.

Prea cuvioase părinte director.

La amabila invitație pe care ne-o face Onor. Corp profesoral al *Seminariului ortodox Român din Arad*, cu ocaziunea împlinirii a o sută de ani de când acel așezământ de cultură varsă lumină creștinească și românească în mijlocul românimii, am onoare mai întâi a Vă răspunde cu sincera părere de rău de a nu putea fi în mijlocul D-Voastră spre a sărbători acest însemnat fapt. Suntem acolo însă cu sufletul pentru a Vă adresa felicitările noastre că ați organizat o serbare care cheamă în amintirea tuturor ființa institutelor de cultură românească și a datoriei tuturor Românilor către ele. În acelaș timp Vă rugăm să primiți inimoasele noastre urări și ale Seminariului frate, ca *Seminariul ortodox din Arad* să prospereze întru toate și să aibă de însemnat cele mai mari izbâzi în cultivarea sufletului poporului român.

La mulți ani Seminariul ortodox român din Arad cu directorul, profesorii și elevii săi!

Binevoii, Prea Cuvioase părinte Director a primi încredințarea noastră de iubitor frate în Domnul nostru *Iisus Hristos*.

Arhim. I. Scriban.
director.

Blaj.

În numele corpului profesoral dela „Institutul pedagogic gr.-cat. român din Blaj“ Vă rugăm să primiți salutul și felicitările noastre frățești în această zi de sărbătoare, când „Institutul pedagogic ortodox român din Arad“, își prăznuiește aniversarea centenară.

Bucuria și fericirea D-voastră este și a noastră a tuturor Românilor, deoarece aceasta este o sărbătoare culturală a poporului român.

Vă salutăm și felicităm din toată inima pe Voi muncitorii în ogorul culturii poporului român!

Dorim din tot sufletul nostru, ca „Institutul pedagogic ortodox român din Arad“, să prospereze, să înainteze, să aducă și în viitorul centenar roduri bune și folositoare bisericeii și școlii românești, patriei și poporului român.

Ioan F. Negruțiu
directorul institutului pedagogic.

Beiuș.

Aflând despre prăznuirea aniversării celei de o sută de ani dela întemeierea institutului pedagogic

din Arad, în numele gimnaziului nostru vin, ca din acest prilej îmbucurător, să Vă exprim viile noastre sentimente de felicitare și urări de mult bine.

Mă îndeamnă la aceasta nu numai legătura frățească de luminători ai aceluiaș popor trudit, ci și faptul, că de o sută de ani încoace, pe lângă preparandia gr. or. rom. din Arad, institutul nostru, având și el azi-mâne împlinit un veac de activitate, a fost singurul purtător de lumină și cultură românească în părțile ungurene.

Și mă mai îndeamnă la participarea bucuriei pe care o simțiți astăzi, și înălțimea sentimentelor dintre Dimitrie Tichindeal și Samuil Vulcan, întemeietorii gimnaziului nostru, cari prin faptele și împreună lucrarea lor, ni-au dat cea mai luminoasă pildă, vrednică de urmat în vremuri grele.

Vasile Stefanica
director.

Nr. 3387/1912.

Venerată Direcțiune!

Mulțumind pentru prețuita invitație, străpusă nouă cu dat 12/25 oct. 1912 Nr. 35 P/1912/13, cu plăcere ne folosim de ocaziunea aceasta pentru a da expresiune sentimentelor noastre, de cea mai sinceră aderență la sărbătoarea culturală cu ocaziunea aniversării centenare a institutului Dvoastră, care a dat nenumărați apostoli poporului nostru românesc.

Cu deosebită considerațiune am rămas.

Lugoj, din ședința conzistorială ținută la 16 oct. 1912.

Ioan Boros
vicar capitular.

Gherla.

Corpul didactic dela instutul pedagogic din Gherla cu frățească dragoste își trimite expresiunea sentimentelor sale de sinceră bucurie instituțiunei surori din Arad, care în 3/16 noemvrie își va serba jubileul existenței sale de 100 de ani de rodnică și neîntreruptă muncă de apostolie pentru cultura neamului nostru. Încă multe sute de ani înainte!

Dr. Petru Fabian
director preparandial.

Nr. 187/1912.

Dela presidiul „Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatele Sătmar și Ugocia, aparținătoare diecezei de Gherla“.

Preaonorabilei direcțiuni a pedagogiului ortodox român în Arad.

Din ocaziunea jubileului centenar ce-l prăznuim ne închinăm cu salutarea românească steagului culturii și instrucțiunii naționale ce de 100 de ani își răspândește razele binefăcătoare pentru progresul și civilizațiunea poporului român.

Tot înainte cu conștiință și curaj!
Dorolți, la 16 noemvrie 1812. st. n.

Constantin Luca
președinte

Severin, 31 X. 1912.

Iubite prietino!

Vă mulțumesc cu recunoștință, și ție, și celorlalți colegi dela Seminarul din Arad, pentru delicata atențiune de a mă fi invitat la serbarea din 3 nov. a. c.

Invitarea voastră m'a făcut să-mi aduc aminte de vremuri trecute, cari nu se uită; și eu am cam ajuns vârsta, în care omul se pierde mai bucuros în aduceri aminte. E vorba de centenarul școlii, în care a învățat și tata, și în care eu mi-am început cariera de profesor. Nu mă îndoiesc, că va fi o sărbătoare frumoasă și-mi pare foarte rău, că nu voiu putea să fiu și trupește alături de voi, ca să ne mai vedem acei, cari am rămas încă, pomenind pe ceice au dispărut dintre noi.

Te rog deci pe tine, bunul meu prietin, să spui tuturor împreună prăznuitorilor, și mai ales foștorilor mei elevi, că decând am plecat dintre voi, adeseori, foarte adeseori și cu drag m'am gândit și mă gândesc la voi, în mijlocul cărora am învățat că fericirea cea mai mare este jertfirea de sine pentru binele obștesc. Spune-le, că Dumnezeu m'a învrednicit să țin și să fac ceea ce voi am învățat, muncind neîncetat pentru închegarea unității culturale a tuturor Românilor. Spune-le că sufletește sunt veșnic cu voi și doresc și urez din adâncul inimii, ca „Preparandia“ noastră din Arad, să trăească, să crească și să înflorească, până la săvârșitul vremurilor, spre binele neamului românesc.

Al vostru
Dimitrie Horvat.

Directorul pedagogiei sârbești din Zombor, întemeiată în acelaș an cu instituțiunea noastră jubilantă trimite scrisoarea următoare, pe care o traducem din originnul sârlesc:

Zombor.

Institutul nostru a primit cu bucurie invitația voastră frățească, durere însă, nu putem să ne trimitem reprezentanți, fiindcă în aceeaș zi — deși într'un cerc mai restrâns — serbăm și noi jubileul centenar al școlii noastre pedagogice.

La cele cuprinse în scrisoarea Dvoastră, notăm că pedagogia noastră a fost despărțită la anul 1895 și nu la 1885.

La jubileul de 100 de ani al pedagogiei din Arad împlorăm binecuvântarea Atotputernicului asupra activității rodnice a Dvoastră.

Pavel Terziu.

Multe veacuri scumpului nostru lucefăr!

Brașov.

Petrovicu
profesor.

On. Corp profesoral! Trimit salut cordial institutului iubilant, urez vieață românească și prosperare.

Timișoara.

Rotariu.

Noua școală normală din Severinul României salută cu evlavie, comemorarea seculară a primei preparandii la Români, urându-i salvatoare izbânda culturale.

Severin.

Director Borgovan.

Sărbătorim și noi în sufletul nostru centenarul institutului pedagogic și-i dorim viitor de aur, cătră al doilea centenar.

Timișoara.

Revista preoților.

Venerație pioasei memorii a fondatorilor focularului nostru cultural, tributul recunoștinței harnicilor lui conducători actuali.

Wiena.

Dr. Lazar Popovicu.

Buzău. — Dumnezeu să ajute preparandiei a serba încă multe centenare pentru binele și luminarea neamului românesc.

In numele profesorilor liceului din Buzău! Bobescu.

Sibiu. — Cu prilejul serbării centenare urăm seminarului mulți ani rodnici.

Societatea „Andrei Șaguna“, secția pedagogică.

Otlaca. — Ne închinăm cu respect gloriosului trecut de 100 ani a iubitului institut.

Preoții și învățătorii din Otlaca.

Zombor. — Cu ocazia centenarului salutări frățești vă trimite preparandia sârbească din Zombor.

Brașov. — Dorim viață lungă și strălucită pe pinierii de educatori și conducători înflăcărați și folositori ai neamului și țării noastre. Școala comercială română: Vlaicu, Socaciu, Bârseanu, Panțu, Pricu, Dr. Baci, Micula, Dr. Stinghe.

Brașov. — Deie Dumnezeu ca și în viitorul desăvârșitelor vremuri iubitul nostru seminar din Arad să producă tot numai apostoli însuflețiți și neînfricați gata să-și dea și viața pentru neam. Dr. Saftu protopop.

Blaj. — Primiți sincere felicitări la împlinirea centenarului institutului pedagogic și multe urări de bine. — Corpul profesoral dela gimnaziul din Blaj.

Cluj. — Doresc seminarului un nou secol de muncă conștientă și izbăvitoare. Dr. Onisifor Ghibu.

Brașov. — La serbarea centenară a culturii românești participăm cu gândul și cu sufletul. Viitor măreț institutului iubilar. Corpul profesoral al școalelor medii române, Brașov.

Caransebeș. — Felicit institutul preparandial și demnul corp profesoral. Protosincelul Badescu.

Brad. — Dorim încă multe serbări centenare pentru fericirea neamului și înflorirea bisericii. Corpul didactic dela gimnaziul din Brad.

Oradea-Mare. — Primiți felicitările călduroase ale corpului nostru didactic cu prilejul jubileului centenar al inaugurării institutului pedagogic român din Arad. Buteanu director.

Sibiu. — Duhul marilor dascăli din trecut să călăuzească munca celor de azi pentru realizarea idealului național. Lazar Triteanu.

Caransebeș. — Primiți felicitările mele la înălțatoarele serbări de astăzi. Musta, arhimandrit.

Sibiu. — Din serbătoarea centenară isvorească indemnuri nouă spre munca culturală mănoasă, înflorescă institutul pedagogic. Trăiască abilitățile conducătorilor. Pușcariu, arhimandrit.

Șimlău. — Binecuvântată fie memoria fondatorilor acestui altar al culturii. Trăiască conducătorii de astăzi. Gazeta învățătorilor.

Afară de aceste au mai sosit telegrame dela următorii domni:

Ion Vodă, preot, și Gregoriu Ceonța, învățător (Deda); Atanasie Todan, preot (Checea mare); Ștefan Carabaș, pensionar (Lugoj); Făraș, preot (Făget); Sala, inv. (Vașcău); Vasile Micula, prof. (Brașov); Prof. Dr. Crăciunescu, (Sibiu); Dr. Proca (Sibiu); Bârseanu (Brașov); Protopop Munteanu (Teleagd) și corpul profesoral al seminarului din Caransebeș.

Despărțirea lui Moise Nicoară de națiunea și patria sa trecându — după eșirea sa din închisoare la 1825 — în România*)

*Am avut eu mai înainte,
Ca și niște flori,
Cari mă iubiău ferbinte:
Frați, părinți, surori.*

*Ei în toate casurile
Multu răritu eram:
Unde și cu lucrurile
Cinst-mă triera-nu*

*Fu de frunte în a mele
Fapte și cuvinte;
In a mele căicele
Slobodă mă înainte.*

*Acum triste turturele
Pe căile mele
Umblă numai singurele,
Eu opritu de ele.*

*Deputatu Românilor
Cându-va eu am fostu;
Să arētū nebunilorū
Ce rēu le-am făcutū.*

*Să scie mișelateea
Lorū și Impăratū,
Că pe mine nici unū frate
Nu m'a apēratū.*

*Că amarū dīlelorū mele,
In totū clerulū nostū,
Inșelăciunū numai grele,
Credințe n'au fostū.*

*Până ce eram vēdūtū
Cinsteu-mī totū crescea;
Hula dacă am cădūtū
Nu se măi opriā.*

*Multe flori am fost culesū
Eu din tinērețe,
In tinērețe alese,
Deci s'orū uscatū tōte.*

*Numeram în visū eu numai
Prietinī căți erai?
Visurile că trecură,
Toți mă amăgirā.*

*Singura statornicie,
Scie sfântulū sōre;
Măcar cū e vrednicie,
M'a pusū în prinsōre.*

*) „Familia“ 1875, nr. 14, pag. 163.

*Că am fostă totu cu credință
Néamuluși, cu lanțuri
De feru suferu în temniță
Gróznice necasuri;*

*Pentru ceș ce iubiamu forte!
Să raddu gonire,
Fóme acum pân' la mórte.
Bunú nu am pe nime.*

*Acum vèrsu de lacrimi vale,
Neavèndu în țèră
Scutú, numai suspinú și jale,
Voiú să iesu afară.*

*Căți sunt toți se veselescu.
Eú vre-o di de vèră
Nu maș am numai jalescu
Intr'acéstă țèră.*

*Dómne din acéstă țèră,
Rogu-te mă audí.
Și mă scóte din ocară,
Dă-mi unú calauzú.*

*Calauzú să-mi fii lumină
Nóptea pe recóre!
Arètându-mi cale lină
Nainte de sóre.*

*Să mă trecă de părinți
Peste mări depurte,
Peste munți nènșloriți
Ca pe Bonaparte.*

*Să mă trecă de surori,
Peste nalte dealuri,
Infrumșetate cu flori
Maș de multe felurí.*

*De frații unde nici albină
De acú nu este!
Maș multú veste să nu-mi vină!
Unde de poveste!*

CRONICA.

Necroloage. Subscrișii cu inima înfrântă de durere anunțăm moartea prea iubitului nostru soș, respective frate și cumnat Toma Păcală protopop în Oradea-mare, membru în direcțiunea băncii „Biho-reana”, etc. etc. întâmplată în Budapesta, vineri în 2/15 Noemvrie la orele 6 seara, după un morb greu și lung, în vrăstă de 65 ani și al 33-lea an al ferici-tei sale căsătorii. Rămășițele pământești ale scumpu-lui nostru defunct au fost transportate în biserica gr.-or. din Oradea-mare, de unde, după săvârșirea pro-hodului, s'au pus spre vecinica odihnă în cimitirul din Oradea-mare, luni în 5/18 Noemvrie la orele 11. Budapesta, la 2/15 Noemvrie 1912. Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată! Văd. Terezia Păcală nasc.

Szántay soție. Teodor Păcală cu soția și copiii, Nico-lae Păcală cu soția și copiii, frați. Văd. Iuliana Rocsin, Maria Roxin, Rozalia Filip, cumnate. Nicolae Rocsin, protopop, Alexandru Filip, cumnați. Silviu Rocsin și soția, Nicolae Rocsin iunior, Ionel Bejan iunior, Silviu Rocsin iunior, nepoși. Mariși Samuilla, nepoată.

— Subscrișii cu inima înfrântă de durere aducem la cunoștința tuturor rudeniilor și cunoșcuților că prea iubita noastră mamă, soră și bunică văd. Ida Roxin n. Mladin, după scurte suferințe în anul al 59-lea al vieții sale, sâmbătă în 3/16 Noemvrie 1912 la orele 4 dimineața și-a dat nobilul ei suflet în mânilor Creatorului. Rămășițele pământești ale neuitatei defuncte s'au depus spre vecinică odihnă luni, în 5/18 Noem-vrie 1912 la orele 10 a. m. în cimitirul gr.-ort. rom. din Curtici. Fie-i țărâna ușoară și memoria binecu-vântată. Curtici, la 3/16 Noemvrie 1912. Aurora Col-ceriu n. Mladin și soșul Zacharie Colceriu paroh ca fii. Ioan, Nicolae, Petru, Corneliu ca frați. Zacharie și Viorica ca nepoși.

— Iuliu Herbay în numele său și al tuturor ru-deniilor cu inima frântă de durere aduce la cunoștința cunoșcuților, că buna și în veci neuitata sa soție Lucreția Herbay nasc. Tămășdan azi la orele 2 d. a. în etate de 43 de ani și în al 15-lea an al ferici-tei sale căsătorii, după lungi și grele suferințe, și-a dat nobilul său suflet în mânilor creatorului. Inmormânta-rea s'a făcut luni în 5/18 noemvrie a. c. la orele 10 a. m. din locuința proprie (strada Széchenyi Nr. 1). Odihnească în pace! Arad, 3/16 noemvrie 1912. Iuliu Herbay, ca soț. Flora Bonciu, Eugenia, Stella, Silvia, Lucia, fiice. Silvia Tămășdan măr. Dr. G. Plopu, Dr. Liviu Tămășdan, soră și frate. Văd. Maria de Herbay, soacră Dr. George Plopu, Silviu de Herbay cu soția Valeria, Alexandru de Herbay cu soția Mărioara, Di-mitrie de Herbay, Minerva de Herbay cu soșul Paul Rozvan, August de Herbay cu soția Cornelia, Emil de Herbay, cumnați și cumnate.

Concurse.

Pentru îndeplinirea postului învățătoresc dela școala superioară gr. or. română clasele III-VI din Capolnaș, pe baza ordinului Ven. Consistor se publică concurs cu termin de recurgere de 30 zile dela prima publicare în organul diecezan „Biserica și Școala”, pe lângă următoarele emolumente:

1. Salar fundamental în bani cor. 1000.
 2. Locuința în natură cu grădină de legumi de $\frac{1}{4}$ jughere.
 3. Pentru scripturistică 10 coroane.
 4. Pentru conferință 20 cor. Se observă, că suma aceasta o primește dacă participă la conferință, având a dovedi cu act dela prezidiul conferinței.
 5. Dela inmormântări unde va fi poftit, fără li-turgie 1 cor., iar cu liturgie 2 cor.
 6. Dela părăstase unde este poftit 40 fileri.
- Cvinqvenalele se vor cere dela stat. De curățirea pe din lăuntru a locuinței învățătoresți, se va îngrijl alegândul învățător.

Alegândul învățător conform §. 13 din „Regula-mentul pentru organizarea învățământului” va avea să provadă cantoratul în strana dreaptă și afară de sfta bis. la toate ceremoniile obveninde, să instrueze elevii în cântările bisericești, se-i conducă în dumineci și sărbători la sfta biserică, cu cari să cânte cântările

ceremoniali, susținând usul cu îmbrăcarea unor elevi la sfta liturgie și să țină prelegere cu elevii de repetiție fără altă remunerațiune.

Recurenții sunt poștiți, ca recursurile ajustate conform „Regulamentului pentru organizarea învățământului” și dacă a mai servit în alta comună și cu atestat de moralitate, adresate comitetului par. din Capolnaș, să le subștearnă în termenul legal oficiului protopresbiteral din Lipova (Lippa) și să se prezinte sub durata concursului în vre-o duminică ori sărbătoare în sfta biserică, spre a-și arăta desteritatea în cântare și tipic.

Dat în ședința comitetului parohial gr. or. român din Capolnaș, ținută la 15/28 iulie 1912.

Ioan Micu
v. preș. com. par.

Antoniu Moldovan
not. com. par.

În conțelegere cu protopresbiterul *Fabriciu Manuilă* inspector școlar.

—□—

1—3

Pentru întregirea definitivă a vacantului post de învățătoare dela școala confesională gr. or. rom. din **Belinț**, se escrie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în organul diecezan „Biserica și Școala”.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt:

1. În bani gata 1000 coroane.
2. Locuință liberă și grădină de legumi.
3. Pentru conferință 10 cor.
4. Pentru scripturistică 10 cor.

Reflectantele au să se prezenteze în vre-o duminică, ori într-o sărbătoare, în termenul concursual, în s. biserică.

Se observă, că cele cu cvalificație mai bună, respective cu pregătiri speciale, vor fi preferite.

Documentele despre cvalificația legală, adresate comitetului parohial, să le aștearnă pe calea oficiului protopresbiteral din Belinț (Belence, Temes megye).

Aleasa să îndatorează să îngrijască pe speșele proprii de ținerea în curățenie și în bună rânduială a locuinței sale, în partea din lăuntru.

Sala de învățământ o va predă și o va ține în curățenie, curatoratul școlii.

Lemnele pentru încălzirea acestei sale le dă comuna bisericăscă.

Comitetul parohial.

În înțelegere cu mine: *Gherasim Sêrb* protopresbiter.

—□—

1—3

Pentru îndeplinirea stațiunii învățătoarești gr. or. rom. vacantă din **Seprôs** se escrie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în „Biserica și Școala”.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt:

1. În bani gata 800 cor.
2. 8 jugh. pământ arător cu dreptul de pășunat, a cărui venit, după detragerea dării, carea o va suportă alesul; — face 200 cor.
3. Locuință cu grădină.
4. Speșe de conferință 40 cor.
5. Dela înmormântări unde va fi poștit 1 cor.

Cel ales are a conduce strana, fără altă remunerațiune.

Pentru orientare, comitetul parohial, aduce la cunoștință celor interesați, că parohia nu asigură dela sine alesului nici evinevenalele, nici eventuala urcare de salariu.

Recursurile ajustate cu documentele recerute, sunt a se înainta la P. O. oficiu protopresbiteral din **Borosjenô**, iar reflectanții au a se prezenta în vre-o duminică ori sărbătoare în sfta biserică din **Seprôs**, spre a-și arăta desteritatea în cant și tipic.

Dat din ședința comitetului parohial gr. ort. rom., ținută la 7/20 octomvrie 1912.

Comitetul parohial.

În înțelegere cu: *Ioan Georgia* protopresbiter înșp. conf. de școale.

—□—

1—3

În urma autorizării Ven. Consistor de sub nrul 5373/1912 pentru îndeplinirea parohiei vacante din **Milova** se escrie concurs cu termen de 30 zile dela prima publicare în organul diecezan „Biserica și Școala”.

Parohia este de clasa a III-a.

Venitele acestei parohii sunt: 1. Cvatir în casa parohială și folosința grădinei acestei case. 2. Folosința alor 3 jugh. de pământ. 3. Birul și stolele legale. 4. Întregirea dela stat.

Doritorii de a ocupa acest post se avizează, ca recursurile lor ajustate conform regulamentului în vigoare și adresate comitetului parohial din **Milova** să le trimită Oficiului protopresbiteral din **Mariaradna**, iar dâșii — pe lângă stricta observare a dispozițiunilor regulamentare — să se prezinte în sfta biserică din **Milova** spre a se arăta poporului.

Dat din ședința comitetului parohial din **Milova**, la 30 sept. (13 oct.) 1912.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Procopiu Givulescu* protopresbiter.

—□—

3 3

Prin aceasta se publică concurs cu termen de alegere pe ziua de 21 noemvrie (4 decemvrie) 1912, pentru îndeplinirea postului de învățător la școala a II-a confesională înființată în comuna bisericăscă ort. română **Bulz**, protopresbiteratul **Peșteșului**, în conformitate cu decisiul comitetului parohial luat la înființarea acestei școale, pe lângă următoarele emolumente:

1. Dela comuna bisericăscă bani repartiați pe popor 100 cor.
2. Întregirea sperativă dela stat, pusă în prospect 900 cor.
3. Pentru locuință se va îngriji comuna bisericăscă.
4. Pentru lemne de încălzit sala de învățământ și locuința 110 cor.
5. Pentru curățitul, măturatul și aducerea apei în sala de învățământ 40 cor.
6. Pentru conferințe și scripturistică 20 cor.

Doritorii de a ocupa acest post sunt avizați a-și ajusta rugările legal a le trimite, adresate comitetului parohial din **Bulz**, subscrisului până la 18 noemvrie (1 dec.) 1912 în M.-telegd, având a se prezenta cu știrea protopopului tractual în vre-o duminică sau sărbătoare spre a-și arăta desteritatea în cant și tipic.

Comitetul parohial.

Petru Lascu
preot, președinte.

Gavril Bott
notar.

În conțelegere cu: *Alexandru Munteanu*, protopresbiter inspector școlar.

—□—

3—3

În vremea aceea, Aradul eră unicul centru cultural în Ungaria și Bănat cu școli superioare românești. Un fel de școli profetice cum erau cele ce au susținut ideea mesianității în Testamentul vechiu. De aici se transmite ca un râu viu ideea culturii și a bisericei naționale, începând dela creștetul Bihorului până la căderea Dunării dela Orșova. Dimitrie Constantini, autorul „Istoriei Vest și Ost a Românilor”; Alexandru Gavra apologetul lui Gheorghe Șincai și Petru Maior; Dimitrie Ionescu, mai în urmă comitele suprem al Zărandului; Alexiu Popoviciu; delicatul medic de odinioară Dr. Atanasiu Șandor; Vicențiu Babeș anteluptătorul național de pe vremuri; Ioan Rusu editorul fabulelor lui Tichindeal, nemijlociții mei înaintași, formează a doua generație mare a profesorilor dela institutul nostru pedagogic.

Idealismul este suflarea dumnezeiască, puterea creatoare a spiritului omenesc. Acest idealism al primelor generații de profesori a fost puterea creatoare a preparandiei noastre, care a ridicat sufletele peste orizontul îngust al meseriei vieții.

E deosebire între politician și bărbat de stat, îmi spune odată diplomatul țării românești, Dimitrie Sturza. Politicianul e un om care face bucătăria politică, exploatează interese pentru sine. Bărbatul de stat este omul care și-a devotat viața pentru interesele statului, trăește pentru țară. Fiat aplicatio.

Acești profesori n'au făcut bucătăria școlii și n'au exploatat interese pentru sine, ci au fost apostolii culturii românești, cari și-au devotat viața pentru idealul acestei școli.

Așa au fost și învățăceii lor. Învățătorul meu din Pecica română, vrednic de amintire în mijlocul acestei strălucite adunări, Ioan Ardelean, fără obligamentul legii, ne învață a scrie și ceti în 3 limbi, românește, ungurește și nemțește, el pune mare pond pe matematică, dar centrul învățământului lui eră limba și legea. Dela el am învățat povestea neamului românesc și această poveste a înrădăcinat în mine sentimentul dreptului la acest pământ și datorita de a-l privi ca o moștenire sfântă, de a trăi și a muri aici, în timp de pace a-l cultivă în timp de luptă a-l apăra. El m'a făcut sufletește moștean al acestei țări. Părinții cari veneau la examen ca la o sărbătoare națională ne ascultau cu ochii scâlțați în lacrimi de bucurie. Pentru el școala eră o necesitate sufletească, mergea și în vacanțe zi de zi, la ceasul fix la școală să și-o vază, să transpire duhul ei, căci el numai în atmosfera aceleia aveă viață. Iată tipul dascălului ieșit din școala primelor generații de profesori.

În Banatul mai avansat în cultură, sub influența culurei germane priincioasă asocierilor culturale, înființează acești entuziaști dascăli coruri țărănești, cari deveniră un important factor în dezvoltarea sentimentelor naționale și religioase.

Biharia este stângenită de sărăcie în dezvoltarea ei culturală, dar îi vine întru ajutor gimnaziul românesc înființat în Beiuș de Samuil Vulcan pentru tinerimea ecelei provincii: „Inventuti huius provinciae”. Din acest gimnaziu ne vine cel mai mare contingent de elevi în decursul vremilor. Cuvine-se lui amintire cinstită în ziua noastră de bucurie.

După moartea lui Nestor Ioanoviciu se reînnoiesc mizeriile în dieceză. Planurile tainice mai țin 5 ani în vacanță scaunul episcopesc din Arad. Această vacanță însă nu rămâne platonice ci credincioșii noștri cari rămaseră a fi ai „nimănu” și chinuiți de mizeriile ce le îndurau, își pierd răbdarea, se încep mișcările re-

ligionare și în decursul vacanței de 5 ani pierdem 14 comune cari trec la unire.

În mijlocul acestui haos, la 1835 este numit episcop român Gherasim Rațiu, acesta însă nu dezvoltă destulă rezistență față de metropolitul sârbesc Raia-ciciu, care se întitulează de cap al tuturor ortodoxilor pentru ce este dojenit de Moise Nicoară care din țara românească fulgera din când în când în mișcarea de desrobire, iar sinodul diecezei aradane întrunit în anul 1849 la Chișineu (com. Arad) și dominat de neamurile și prietenii lui Moise Nicoară îi dă vot de blam lui Gherasim Raț și hotăreste a cere dela Coroană autonomia bisericeii române.

La 1850 urmează în scaunul episcopesc Procopiu Ivacicovici, un român crescut în mănăstiri sârbești care avea o calitate mare: Armonia sufletească. Această calitate l'a făcut vas ales al operei lui Șaguna, părinte adevărat al preoțimeii sale și protectorul operei culturale ce s'a săvârșit în această epocă aici în Arad. Restaurarea metropoliei s'a putut realiza numai prin concursul lui. În Ardeal a fost puțin înțeles, pentru că de, limba nu-i avea accent românesc și îi acoperia inima de aur, pe care numai noi aradanii o cunoșteam.

Eruditul profesor de teologie Patriciu Popescu, distinsa personalitate a urmașului său Miron Romanul, inimosul profesor Iosif Beles formează anturajul select al reședinței episcopoești și peste toți plana duhul marelui Șaguna ieșit din milleu-ul generației care a creat renașterea din Arad.

În vremea aceea românii nu aveau cluburi politice ori literare. Pe rândul casei se adunau la cină de mămăligă. La acest „jour” de mămăligă luau parte profesorii și intelectualii. Casa primului avocat român în Arad, Ioan Arcoși, era cartierul general al intrunirilor. Miron Romanul și Gheorghe Popa grăitorii.

Marele fiu al Aradului, notarul și sufletul sinodului autonomist din Chișineu, deputatul dietal din 1861, mai în urmă comitele suprem al Aradului, Gheorghe Popa, era *spiritus rector*-ul mișcărilor culturale și politice în Arad, un al doilea Moise Nicoară. La inițiativa lui se înființează în Arad la anul 1862 „Asociațiunea națională pentru cultura poporului român”. Așa a serbat generația a doua semicentenarul dela înființarea preparandiei. Din centrul cultural se dezvoltă centrul politic din Arad. La 1865 și 1868 ia parte comitatul Arad la creațiunile mari ale Dietei din 1867 și 1868 cu 5 deputați naționali. În atmosfera aceasta răsar apoi frumoasele noastre fundațiuni culturale. Fundațiunea Elena Ghiba Birta este direct opera fostului director al institutului, avocatul Ioan Popoviciu. Gozsdú susținea la început că e grec până nu-l convinge Alexandru Gavra că „țânțarii” sunt români, din grec înfocat se face tată al tinerimei române. Dar nu eu, admiratorul înaintașilor mei și evlaviosul paznic al acestei sfinte moșteniri, intercalez arbitrar în istoria acestui institut atributele de venerație, ci însuși Gheorghe Popa, cel ce știa de unde a venit lumina, zice: „Ah, binecuvântată să fie preparandia în vecii vecilor. Preparandia aceasta, de se vor căuta urmările ei, în națiune desfășurate, ar trebui ai noștri să o venereze că un fel de paladiu, ca ceva sanctuar; la care Români în toți anii, ca la o rugă ar trebui să concură”. Inchei cu aceste cuvinte a doua parte a istoriei acestui institut, cuvinte isvorite din cea mai curată inimă românească.

La anul 1869 își schimbă preparandia noastră caracterul regesc în confesional, prin intrarea în cad-

rele constituției bisericești și așa sub jurisdicțiunea consistorială. Inceată a mai fi școala nimănui în respectul îngrijirii de soarta profesorilor și a edificiului școlar.

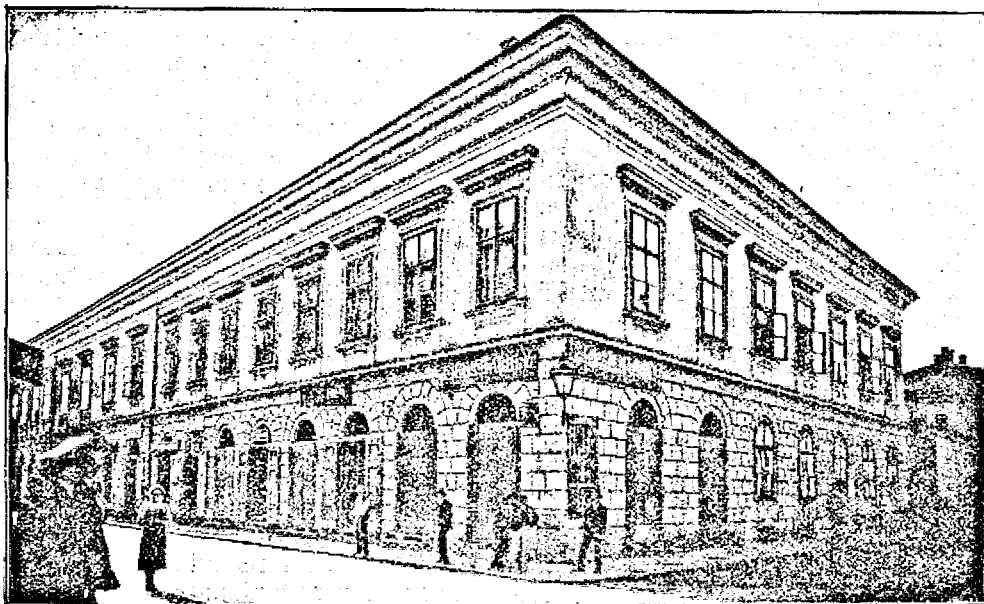
Generația veche de profesori se stinge ca o lumină lină prin retragerea lui Alexandru Gavra, Dr. Atanasiu Șandor și Ioan Rusu. În locul ei intră altă generație. Cei morți din această generație și-au primit răsplata recunoștinței dela elevii lor, iar noi cei vii stăm sub judecata viitorului.

Valoarea adevărată și din mormânt își cere partea ei de mărire, cum dovedește ziua de astăzi. Las istoriei selecțiunea valorilor. Oamenilor vii nu li se ridică monumente.

Această eră constituțională aduce pe eminentul pedagog Dr. Gheorghe Popa ca referent școlar mai înainte la Oradea mare, după aceea la 1872 în Arad. Acest bărbat înzestrat cu o cultură universală produce reforma învățământului pe bazele pedagogiei moderne și a legilor noi școlare.

igienice recerute. Această mizerie a determinat pe episcop de a creia alt cămin alumnilor diecezan.

Într-una din zilele anului 1883 mă chiamă Excelența Sa la sine și-mi spune: vreau să fac seminar, m'ar mai trebui vr'o 20,000 florini cătră capitalul cel mai avem. Am socotit să dăm direcțiune pentru o colectă mare în dieceză. D-ta să începi la Pecica ca cea dintâi comună dincoace de Murăș, iar Tempea (fost director provizor și vicar protobrezbiteral în tractul Banat-Comloșului) la Torac în Bănat; să înduplecați comitetele parohiale la votarea unei sume mai mari, anume de 500 florini. Cu aceasta apoi am putea începe acțiunea colectei mari în celelalte comune. Eu aflând că Pecicanii au 10,000 fl bani gata o începui de sus și bravii Pecicani ne votară cu însuflețire 1500 fl. Tempea s'a ținut de instrucțiune și aduse 500 fl. dela Torac. Când raportai episcopului meu de isprava din Pecica, căzu într'un adevărat extaz, pentru un moment se temeă că se vor speria celelalte comune de suma mare și nu vor intra în

Casa diecezană din Strada Rákóczy Nr. 20/a, în care s'a împreunat institutul pedagogic cu cel teologic la anul 1876 p*ână la anul 1886.

Anul 1875 aduce în fruntea diecezei pe Excelența Sa, actualul Arhiepiscop și Metropolit al Românilor, Ioan Mețianu și cu dânsul se începe era completării treptate a institutului până la 4 cursuri de învățământ și zidirea localelor corespunzătoare până la acest seminar cu ajutorul fondurilor eliberate de sub cătușele administrației streine, celelalte le-a făcut însuflețirea cu colectele.

La venirea lui în Arad, preparandia era chinuită tot în casa „Rehkopfului“, iar teologia în casă închiriată. La stăruința Excelenței Sale, decide sinodul eparhial din 1875, edificarea unui nou edificiu din fondurile existente și din colecta întreprinsă în dieceză. În 1876 este gata edificiul și se deschide institutul ped. teol. în casa de lângă catedrală, iar „Rehkopful“ se preface într'un convict modest. Taxele de întreținere erau în convict, pentru elevii în stare bună 50 fiorini, pentru cei cu stare mijlocie 25 fiorini. Fiii învățătorilor cu salariu de 300—500 fl. cu 25 fl., iar cei cari aveau salariu de peste 500 fl. solvesc 50 fl. pentru fiii lor. Acest favor a facilitat complectarea corpului învățătoresc, dar „Rehkopful“ nu oferia condițiunile

concert, în celalalt moment își făcu combinațiile de reușire. Puse protopopii în mișcare și pe noi cei din centru, profesori și asesori, ne trimise, după legăturile ce le aveam, în comune să facem propagandă. În 4 luni de zile fură adunați 55,000 florini dela comunele parohiale și dela particulari, iar dela generoasa baronesă Sina câștigă Excelența Sa întrivilanul de 1000 de stângeni pe care este edificat seminarul de astăzi. În luna septembrie 1885 se inaugurează seminarul cu sfințirea bisericească, urmată de un mare ospăț în această sală festivă unde s'a servit prima masă seminaryală, la care a luat parte Excelența Sa cu toți fruntașii din Arad și cu elevii. S'au cumpărat apoi și casele dependente astăzi de seminar pe cari s'a instituit alumnul mai începător de astăzi. Iată, așa s'a realizat prorocia lui Tichindeal despre „Seminarium“ și „marele convict“, iar „Academia care trebuie să fie“, rămâne ca o datorie în contul centenarului al doilea. Dumnezeu ajute să și fie!

Dela anul 1812—1815 preparandia noastră avea un curs de 15 luni, dela 1812—1876 curs de doi ani, dela 1876—1894 curs de trei ani, iar dela 1894 până

astăzi curs de patru ani. În intervalul dela 1884—1902 a mai adnexat un curs pregătitor. La anul 1877 se începe și calificarea femeilor de învățătoare, durere însă că acest curs de femei e sistat la 1904 prin un ordin ministerial care nu admite nici instrucția particulară pe seama femeilor nici coeducarea în institut. După socoteala noastră aproximativă, preparandia aceasta a dat școlii românești într-o sută de ani: circa 3500 învățători și circa 200 învățătoare, prin cari au fost provăzute cu învățători și învățătoare și școlile grănițerești din Bănat.

Anul jubilar și-l prăznuiește în splendoara externă a acestui institut, susținut din propriile puteri ale diecezei, provăzut cu un corp profesoral zelos și conștiințios, salarizat după puterile diecezei conform exigențelor vieții de astăzi și frecventat de elevii cu pregătirile legale de 4 clase civile, ori medii, grație stăruințelor neobosite ale Prea Sfinției Sale Domaului Episcop Ioan I. Papp de a ridica constant nivelul institutului nostru, a completă opera începută de Excelența Sa Domnul Metropolit Ioan Meșianu.

Ideea lui Dr. Gheorghe Popa de a înființa și un gimnaziu în Arad n'a succes, dar a succes altceva tot atât de important, înființarea tot sub jurisdicțiunea consistorului din Arad, a școlii civile de fete. Această școală care trecând peste greutățile începutului, s'a edificat din însuflețirea damelor române, care au câștigat și obolul marelui Stroescu de 100.000 coroane. În acest an jubilar și-a primit această școală împreună cu un mare internat sfințirea din mâinile arhieriei a Prea Sfinției Sale dlui episcop Ioan I. Papp.

În chipul acesta anul jubilar al preparandiei noastre e prăznuit cu un nou palat al culturii românești, palat ce se înalță pompos lângă reședința episcopescă.

Am relevat procesul psihologic din istoria acestui institut cum mi s'a prezentat mie în oglinda analizei. Istoria documentară va urma în monografia ce în curând va vedea lumină. Cătră aceasta ne va mai dărui și zelul reuniunilor învățătoarești cu monografia fiicelor acestui institut, a școalelor populare, ca două monumente ridicate acestui „sanctuar” al culturii.

Idealul este pomul vieții, în el este sucum vieții. Popoarele cari se hrănesc din acest suc nu mor ci au viață de veci. Acest pom însă crește numai în pământul cultivat de inimi calde, căci acolo unde se recesc inimile, se vestejesc florile și în locul lui rămâne numai un herbar al suvenirilor.

Tie Doamne îți mulțămim că ai trimis inimile calde cari au cultivat acest pom al vieții sădit în Arad cu o sută de ani înainte de aceasta; trimite mana ta cerească și asupra lucrului inimei noastre cari suntem astăzi grădinarii lui și fă-ne intrarea în secolul al

doilea, isvor de apă vie, din care în veci să înflorească, acest pom spre binele patriei, fericirea neamului românesc spre gloria numelui lui Hristos.

Preasfințite Părinte, binecuvântă intrarea!

Discursul

P. S. Sale Dlui Episcop Ioan I. Papp.

*Iubiți fii sufletești,
Onorat public,*

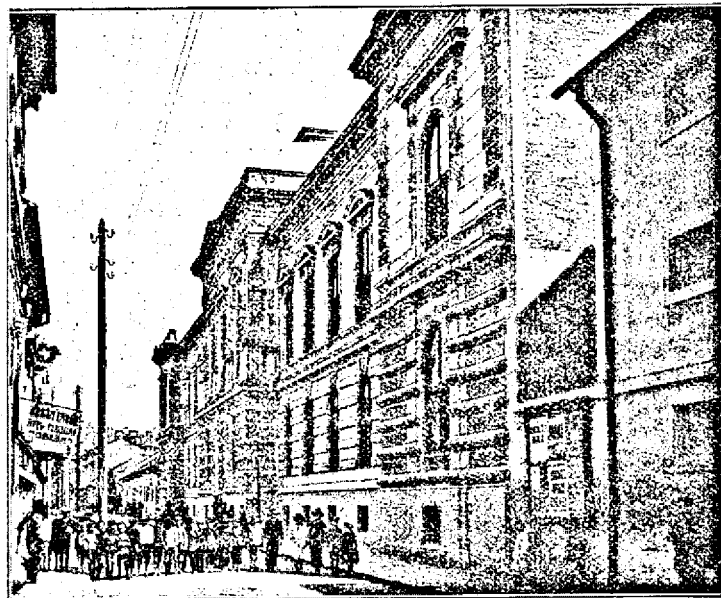
După celea expuse de Preacuvioșia Sa părintele director al acestui institut, cuvântul meu arhieresc s'ar putea restrânge numai la binecuvântarea intrării și a ieșirii și respective la binecuvântarea încheierii veacului prim și a intrării în veacul al doilea de existență și activitate a acestui institut preparandial.

Când însă mă cuget, că deodată cu prăznuirea centenarului de existență și de activitate a acestui institut, cel mai vechiu focal de cultură superioară

a bisericii noastre naționale române ortodoxe din aceste părți, noi prăznuim și plăcuta amintire a zilei epocale dela 3/15 noembrie 1812, amintirea acelei zile, carea prin însemnătatea ei și-a asigurat pagină specială nu numai în istoria acestei eparhii și a bisericii din metropolia noastră română ortodoxă din Ungaria și Transilvania, ci și în istoria iubitei noastre patrii comune, nu mă pot restrânge numai la binecuvântarea cerută, ci deodată cu împlinirea acestei reuințe și deci cu implorarea darului ceresc asupra noastră și asupra acestui institut,

folosesc prilejul dat la timp și loc potrivit, spre a-mi da seamă nainte de toate de faptul, că ziua de astăzi, deși nu este scrisă cu litere roșii între sărbătorile noastre bisericești din călindare, dar ea este crestată adânc în inimă și este perpetuată și eternizată în conștiința clerului și a poporului nostru, ca cea mai mare sărbătoare a bisericii noastre naționale, ca și cel mai mare eveniment din tot trecutul acestei eparhii.

Și acest fapt își află explicarea sa naturală în împrejurarea, că reamintirea în orice formă a acestei zile memorabile pentru noi, are farmecul și puterea de a deșteptă și în noi cei de acum fiorul bucuriei, ce a străbătut inima și sufletul clerului și al poporului nostru atunci, când s'a lățit și confirmat vestea, că Majestatea Sa Francisc I, preagrațiosul Impărat și Rege de odinioară al popoarelor de sub coroana sfințului Ștefan, s'a îndurat preagrațios a-și întoarce privirea părintească și asupra poporului său ortodox din aceste părți, deci și asupra poporului român, pururea credincios Tronului și Patriei; și de aceea, bucuria lui și-a ajuns culmea în ziua de 3/15 nov. 1812 când

Seminarul diecezan inaugurat la anul 1886. Strada Sina Nr. 2.

voința și porunca preafântă a acestui monarh, vrednic de pomenirea noastră și a următorilor noștri — s'a făcut trup, când adevărată preparandia noastră s'a deschis.

Gradul bucuriei poporului nostru din aceea zi abia l'ar putea descrie condeiu omenesc, dar cine va medita asupra împrejurărilor de viață a poporului nostru din acele timpuri, va înțelege prea ușor, că aceea bucurie se poate pune în cumpăna dreaptă cu bucuria patriarhului Noie, când porumbul i-a adus creanga verde și că aceea bucurie a fost asemenea de mare, ca și bucuria păstorilor din Vifleem, și a îngerilor din ceriu la vederea stelei dela răsărit, prevestitoare a venirii darului cel mântuitor.

Și motivul acestei bucurii este de înțeles nu numai prin faptul, că darul împărătesc eră așteptat cu dorul și setea, cu care orbul își așteaptă vederea, robul scăparea și bolnavul vindecarea, deci a fost de tot bine venit, dar bucuria poporului nostru s'a mai potențat și prin faptul, că prin preafântul decret împărătesc, dându-se școlii preparandiale caracterul de națională și astfel recunoscându-se existența naționalităților ca și atari, și poporului nostru i-s'a recunoscut îndreptățirea și i-s'a dat dreptul de existență, de desvoltare și afirmare ca și popor român, credincios al bisericii noastre ortodoxe naționale.

Tocmai de aceea, când facem pomenirea zilei de 3/15 Noemvrie 1812, și când prăznuim și bucuria roadelor desvoltării progresive a institutului nostru preparandial și a celui teologic, — deschis mai târziu cu zece ani, noi mai avem bucuria a prăznuirii și roadele dreptului garantat limbei și credinței noastre strămoșești, dorințe vechi a neamului nostru, dorințe pe cât de juste pe atât și de naturale cum era emanciparea bisericii noastre de sub stăpânirea ierarhiei sârbești, și dorința, ca în scaunul episcopesc al acestei eparhii să se institue episcopi numai dintre fiii neamului românesc.

Espunând în cele de mai sus motivele bucuriei acelei prăznuirii, însemnătatea zilei de astăzi se reduce la trei momente și anume: *reprivire* asupra trecutului, *meditație* asupra prezentului și *reculegere* și *îmbărbătare* pentru viitorul ce ne așteaptă.

Reprivind în trecut, și dându-mi seamă, cum neamul nostru a fost pururea recunoscător cătră toți binefăcătorii săi, naintea ochilor sufletului meu se deschide tabloul acelor bărbați, cari deși sunt considerați a fi fost de naționalitate sârbă, dar cari prin faptele lor, prin sprijinirea realizării dorinței prea înalte cu deschiderea preparandiei, s'au făcut înșiși vrednici de recunoștința noastră a posterității, cum a fost episcopul Pavel Avacumovici, care a edat cercularul frumos spre îndemnarea și sprijinirea preparandiei; Sava Arsici, căpitanul și apoi primarul orașului nostru Arad, care și-a pus casele proprii la dispoziție spre scopul deschiderii preparandiei de sub întrebare, și apoi inspectorul școlilor române neunite Ștefan Uroș Nestorovici care a fost în genere recunoscut de bărbat drept și bun.

Dar îndeosebi se deschide înaintea ochilor sufletului meu tabloul figurilor alese și mărețe: a lui Pavel Iorgoviciu și Moise Nicoară, cari n'au ajuns să vază realizată nici una dintre dorințele însuflețirii lor, deci n'au ajuns să-și vază visul cu ochii. Dimitrie Tichindeal, Constantin Diaconovici Loga, Iosif Iorgovici și Ioan Mihul și alții, cari au escelat nu numai ca și profesori, încălzind inima elevilor spre tot ce este bun, nobil și frumos, dar cari mai înțelegând și glasul timpului și durerile poporului, al cărui fii erau, s'au făcut adevărați apostoli nu numai ai culturii acestuia, ci au

lucrat cu toate puterile lor pentru realizarea dorințelor expuse mai sus, dintre cari una s'a realizat la 1829, prin instituirea primului episcop român, iar a doua dorință cu eliberarea bisericii de sub potestatea ierarhiei sârbești s'a realizat numai la 1864 la intervenirea marelui Andrei.

Făcându-se toți aceștia, precum și cei pomeniți în dipticul sfinței prăznuirii, vrednici de recunoștința noastră, să le eternizăm memoria binecuvântată și la acest loc.

Când însă dăm expresiune tributului recunoștinței noastre față de memoria bărbaților pomeniți, să nu pierdem din vedere, că emanciparea bisericii noastre de sub stăpânirea bisericii sârbești, a urmat pe baza decretului dela 12/24 decemvrie 1864 edat din grația prea înaltă a Majestății Sale Înălțatului Împărat și Rege al nostru Francisc Iosif I, să ne plecăm capul înaintea Tronului Său, și dând expresiune devotamentului nostru fiesc, sentimentului nostru de recunoștință, de credință neclătită și de supunere omagială, să-i cerem dela prevedință încă mulți ani de viață și domnie pacinică, spre binele și fericirea popoarelor Sale.

Și acum mă adresez cătră Tine Sion al culturii românești, care curs de un veac ai dat și lumină și viață, învățători și preoți unei părți însemnate a iubitei noastre patrii, și anume poporului românesc din părțile ungurene și bănățene, Tie îți zic: „*Ridică împrejur ochii Tăi Sioane și vezi, că iată a venit la Tine fiii Tăi și fiii fiilor Tăi din generațiunile unui veac, ca toți să-ți aducă tributul recunoștinței lor și să se bucure cu Tine în ziua veseliei centenarului existenței Tale ca focal de cultură. Primește-ne pe toți cu iubirea, cu carea mama Ta, biserică națională română, a adus și aduce jertfe pentru susținerea, desvoltarea și întărirea Ta; fă-ne nouă fiilor Tăi făgăduiala, că elevii Tăi vor face apostolia, ce se recere pentru luminarea elevilor lor în lumina cunoștinței de Dumnezeu; că vei crește și în viitor ca și în trecut, bărbați destoinici spre luminarea minții și spre cultivarea inimii fiilor neamului românesc spre viața religioasă morală; că vei sădi în ei directe și indirecte duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii și al temerii de Dumnezeu, ca să fie precum am învățat noi bătrânii în catichis: *creștini buni și oameni de omenie*, spre bucuria și întărirea bisericii și a neamului, spre fala iubitei noastre patrii și spre mărirea lui Dumnezeu.*

Cu acestea dorințe implor binecuvântarea cerească asupra acestui institut la intrarea lui în veacul al doilea al existenței și activității Sale.

Serbările centenare.

(Raport special.)

În aceste vremuri de surescitare ziua de 13/16 noemvrie a fost pentru românii din eparhia Aradului un minuat prilej de înseninare. În aceasta zi s'a comemorat împlinirea unui veac dela întemeierea școlii normale din Arad.

Mai sunt ele jubilee, dar perspective unui veac de muncă îți umple sufletul de cucernicie. Și încă ce muncă? În încăperile modeste ale institutului nostru pedagogic nu s'a desfășurat muncă obicinuită, s'a desfășurat războiu. Sâmbătă a fost sărbătoarea unui războiu cultural de una sută de ani. Și putem fi mândri,